

Kazimierz Kraj
Akademia im. Jakuba z Paradyża
artuzow@wp.pl
<https://orcid.org/0000-0002-9646-1383>

**Recenzja książki: Bolesław Piasecki. (2021).
Kontrwywiad: atak i obrona.
Łomianki: Wydawnictwo LTW, ss. 427, [5].**

Rok 2021 w dziedzinie nauk o bezpieczeństwie, przynajmniej w jednej sprawie, rozpoczął się dobrze. Wydawnictwo LTW z Łomianek wypuściło na rynek księgarski monografię autorstwa Bolesława Piaseckiego pt. *Kontrwywiad Atak i obrona*. Doktor Bolesław Piasecki jest absolwentem Uniwersytetu Warszawskiego, obecnie pracownikiem naukowym Akademii Sztuki Wojennej w Instytucie Studiów Strategicznych. Na początku warto przybliżyć czytelnikom sylwetkę autora.

Podobno Napoleon, gdy chciał awansować pułkownika na generała, stwierdzał: dobry żołnierz, ale czy ma szczęście? To stwierdzenie pasuje do Bolesława Piaseckiego – dobry naukowiec, mający szczęście. Jak mawiał mój niezjący mentor profesor Erhard Cziomer *praca, praca i jeszcze raz praca, ale łut szczęścia jest niezbędny*. Autor monografii oprócz walorów, takich jak pracowitość, talent, wiedza, ma również szczęście do ludzi, których napotkał na swojej studenckiej i naukowej drodze. Promotorem jego pracy magisterskiej został dr Piotr Potejko – pułkownik ABW, kiedyś szef jej ośrodka szkoleniowego oraz doradca ds. naukowych szefa ABW, specjalista w dziedzinie ochrony informacji niejawnych. Promotor, co prawda, swoją pracę doktorską poświęcił nie kontrwywiadowi, lecz dewiacyjnym zachowaniom kibiców sportowych, jako zjawisku patologii społecznej, ale przystał na temat rozprawy magisterskiej swojego studenta. Magistrant B. Piasecki poświęcił ją problematyce kontrwywiadu ofensywnego, jako elementu systemu bezpieczeństwa państwa. Tak się złożyło,

że recenzentem został dr hab. Zbigniew Siemiątkowski, były szef UOP, Agencji Wywiadu oraz minister – koordynator służb specjalnych. Efektem było zdobycie trzeciego miejsca w konkursie szefa ABW na najlepszą pracę magisterską za rok 2013. Dwa pierwsze miejsca nie zostały przyznane. Znajomość ze Zbigniewem Siemiątkowskim, prowadzącym zajęcia na Uniwersytecie Warszawskim, zaważyła na tym, że Bolesław Piasecki wybrał go na promotora swojego doktoratu. I zrobił bardzo dobrze, gdyż Zbigniew Siemiątkowski jest uczniem wybitnych naukowców. Byli to: prof. Helena Zand, pracownik naukowy Uniwersytetu Warszawskiego i Wyższej Szkoły Nauk Społecznych KC PZPR, historyk ruchu robotniczego (praca magisterska) oraz prof. Jan Tomicki, wychowanek prof. Henryka Jabłońskiego, pracownik także WSNS (ANS) KC PZPR, pod kierunkiem którego Zbigniew Siemiątkowski napisał i obronił rozprawę doktorską. Habilitację zaś uzyskał na podstawie monografii pt. *Wywiad a władza. Wywiad cywilny w systemie sprawowania władzy politycznej PRL*. Praca doktorska Bolesława Piaseckiego pt. *Problem skuteczności kontrwywiadu*, została obroniona z wyróżnieniem oraz nagrodzona w konkursie szefa ABW w roku 2019. Do ostatecznego kształtu omawianej monografii, powstałej na bazie rozprawy doktorskiej, niewątpliwie przyczynili się nietuzinkowi recenzenci doktoratu, doktorzy habilitowani: Leszek Pawlikowicz oraz Tomasz Aleksandrowicz. Pierwszy z nich jest autorem unikalnego dzieła o wywiadzie KGB, zaś drugi jest byłym funkcjonariuszem służb specjalnych, który doktorat uzyskał w Moskiewskim Państwowym Instytucie Stosunków Międzynarodowych, przez niektórych uznawanym za kuźnię kadr wywiadu radzieckiego i rosyjskiego. Omawianą monografię wydawniczo zrecenzował znany historyk dr hab. Sławomir Cenckiewicz. Takie skupienie ciekawych naukowych postaci, mogło jedynie doprowadzić do wydania wartościowego dzieła.

Baza bibliograficzna książki jest obszerna, gdyż liczy 482 pozycje. Przywoływane są monografie w liczbie 222. Artykuły w czasopismach naukowych zostały wykorzystane w ilości 162. Artykuły z prac zbiorowych obejmują 78 pozycji, słowniki 16 oraz 4 źródła ze zbiorów autora. Tak wygląda statystyka. W bibliografii przeważają publikacje w języku angielskim, zaś autorów polskich można policzyć praktycznie na palcach. Monografii autorów polskich Bolesław Piasecki wykorzystał w ilości 24, czyli stanowią one 10,8% całości. Ponadto 22 (13,58%), to artykuły autorów polskich w czasopismach. Artykułów w wydaniach zbiorowych jest 15 (19,23%), zaś słowników 3 egzemplarze, co stanowi 18,75%

wykorzystanych pomocy encyklopedycznych. Literatura polskich autorów stanowi 13,27% całości bibliografii. Nie liczę tłumaczeń, które są dostępne w języku polskim. Wśród przywoływanych polskich autorów znajdują się Zbigniew Siemiątkowski, Tomasz Aleksandrowicz, Sławomir Zalewski, Leszek Pawlikowicz, czy najliczniej reprezentowany Marek Świerczek. Zakładając, że kwerenda autora była wnikliwa, procentowy udział polskich autorów może świadczyć o słabości badań prowadzonych przez polskich naukowców w tym zakresie. Z drugiej strony wydaje się dziwnym, że Bolesław Piasecki nie pokusił się np. o wykorzystanie publikacji Michała Wojnowskiego, z którymi, jak się wydaje, musiał się zetknąć. Artykuły M. Wojnowskiego, to między innymi *Konflikty na tle rasowym jako narzędzie destrukcji Stanów Zjednoczonych w działaniach rosyjskich służb wywiadowczych* (2020), *Wybory prezydenckie jako narzędzie destabilizacji państw w teorii i praktyce rosyjskich operacji informacyjno-psychologicznych w XX i XXI w.* (2019) i jego wcześniejsze publikacje, odnoszące się do radzieckich (rosyjskich) koncepcji prowadzenia wojen, dezinformacji, prowadzenia wywiadu czy kontrwywiadu z pozycji krajowych i za granicą. Innymi źródłami wspierającymi proces badawczy oraz pogłębiającymi wiedzę dra Piaseckiego mogłyby być publikacje rosyjskojęzyczne, będące dokumentami źródłowymi, jak np. podręcznik *Разоблачение подстав противника в процессе разработки лиц, представляющих разведывательный интерес* (1971) (*Razoblaczenije podstaw protivnika w prociesie razrabotki lic, priedstawliajuszczich razwiedywatielnyj intieries*). Kolejną ważną pozycją, pozwalającą na zrozumienie sposobów myślenia i działania rosyjskiego (radzieckiego) wywiadu i kontrwywiadu jest dzieło Aleksandra Turło (nasz rodak) oraz Iwana Załdata pt. *Шпионаж* (*Szpionaż*), będąca już klasycznym dziełem w tym zakresie, wydanym w 1924 r. przez przedstawicielstwo OGPU w Kraju Zachodnim w ZSRR. Dopełnieniem studiów autora nad państwem kontrwywiadowczym Rosją, byłaby analiza zawartości pisma *Сборник КГБ* (*Sbornik KGB*) oraz czasopisma naukowego Wyższej Szkoły KGB im. F. E. Dzierżyńskiego *Труды высшей школы* (*Trudy wyszej szkoły*). W *Trudach...*, w każdym numerze, znajdują się obszernie artykuły poświęcone pracy kontrwywiadu, jego teorii oraz kierowania operacjami.

Monografia Bolesława Piaseckiego składa się z dziewięciu rozdziałów merytorycznych, podziękowań, wstępu, spisu polecanych przez autora do studiowania książek, aneksu zawierającego listę agentów, bibliografii i indeksu nazwisk. Pierwszy rozdział pt. *Czym tak naprawdę jest kontrwywiad?* wprowadza

czytelnika w problematykę, poruszając zagadnienia definicyjne, rozróżnienie kontrwywiadu od kontrszpiegostwa i służb policyjnych. Kolejny, drugi rozdział nosi tytuł *Współczesny kontrwywiad*. Autor przedstawia dwa modele kontrwywiadu: demokratyczny i niedemokratyczny. Opiera się na przykładach Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii oraz Rosji. W trzecim rozdziale, zatytułowanym *Przeciwnicy i wyzwania kontrwywiadu*, autor omawia działalność agenturalną, specyfikę nielegalów, zagrożenia ze strony źródeł technicznych, biały wywiad oraz środki aktywne, czyli operacje wpływu oraz problematykę decepcji, o której wspominał już pierwszym rozdziale. Porusza również zagadnienie kontrwywiadu technologicznego. Czwarty rozdział pt. *Misje i zadania kontrwywiadu* omawia zadania kontrwywiadu przedstawiając jego aspekty: ofensywny, defensywny i informacyjny. Piąty rozdział, zaledwie kilkustronicowy, nosi tytuł *Kontrwywiad a strategia państwa*. Następny rozdział został poświęcony zagadnieniu funkcji spełnianych przez kontrwywiad, do których autor zaliczył funkcję operacyjną, śledczą, gromadzenia danych, analityczną oraz wsparcia. Tytuł tej części monografii brzmi *Funkcje kontrwywiadu*. Siódma część opracowania nosi tytuł *Źródła informacji kontrwywiadu i rozpatruje takie zagadnienia jak: penetracje osobowe i techniczne, problem uciekinierów, przesłuchania, informacje od służb państw sojuszniczych, informacje od współpracowników, obserwację, rolę poligrafa oraz podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, dlaczego trudno złapać szpiega*. Przedostatni rozdział został zatytułowany: *Jak wpadają szpiedzy?* Końcowy rozdział został zatytułowany *Narodowa Służba kontrwywiadu, czyli jak zbudować skuteczny kontrwywiad dla Polski?* Stanowi on interesujące i zajmujące, autorskie rozważania Bolesława Piaseckiego, nad zbudowaniem skutecznej służby kontrwywiadowczej. Dla jej skuteczności autor wskazuje na konieczność uwzględnienia: strategicznej perspektywy kontrwywiadu, nadania mu charakteru ofensywnego, koordynacji działań kontrwywiadu na szerszym tle bezpieczeństwa państwa, zapewnienie działania w perspektywie długoterminowej oraz możliwość prowadzenia działalności zagranicą. Rozdział, stanowi więc swoiste zakończenie monografii, jest podsumowaniem badań autora oraz zawiera konkluzje.

Przedstawiana w recenzji monografia dra Bolesława Piaseckiego jest pozycją bardzo wartościową. Stanowi, według wiedzy recenzenta pierwsze takie ujęcie w polskiej literaturze naukowej poświęconej kontrwywiadowi. Zawartość opracowania wskazuje na długoletnie zainteresowania i badania prowadzone przez autora. Niestety autor tej recenzji w bazie Polskiej Bibliografii Naukowej znalazł

jedynie dwa artykuły Bolesława Piaseckiego zatytułowane: *Polski kontrwywiad zagraniczny – zmiana charakteru wyzwań w XXI wieku* (2014) oraz *Motywacje agentów służb specjalnych* (2015). Natomiast w katalogu Biblioteki Narodowej doszukał się jeszcze dwóch artykułów naukowych (nie licząc publicystycznych). Ich tytuły potwierdzają naukowe zainteresowania dr. B. Piaseckiego kontrwywiadem: *Kontrwywiad ofensywny jako element systemu bezpieczeństwa państwa* (2014) (powstał w oparciu o pracę magisterską autora) oraz *O duchu kontrwywiadu czyli Postać Jamesa Angletona* (2018).

Ponieważ nie można znać się na wszystkim, a recenzja, którą przedstawiam ma charakter powydawniczy i jej celem jest zachęcenie do lektury omawianej książki, odniosę się jedynie do niektórych kwestii przedstawianych przez autora, a związanych z Rosją, bez analizy historii rosyjskich służb bezpieczeństwa, ich tradycji sięgających zwierzchności Tatarów nad Rosją. Pragnę zwrócić uwagę, że Rosjanie nie używają określenia *Ochrana* (Охрана), lecz *Ochranka* (Охранка). Termin *Ochrana* dotyczył ochrony osobistej cara. Bolesław Piasecki pisze (s. 140), że kluczową rolę w przedstawieniu modelu pracy związanego z funkcjonowaniem *Ochranki* i Korpusu Żandarmów przekazał Feliksowi Dzierżyńskiemu generał Władimir Dżunkowski, wiceminister spraw wewnętrznych i szef Korpusu Żandarmów. Autor powołuje się w tej kwestii na Marka Świerczka i jego doktorat poświęcony operacji MOCRTrust. Postać Dżunkowskiego, jego rola np. w operacji „Trust” czy przekazywaniu idei Grigorija Sudiejkina jest tezą niepotwierdzoną dokumentami archiwalnymi. Niestety tezy o współpracy Dżunkowskiego pojawiły się nie tylko w beletryście, ale również w opracowaniach profesjonalnych historyków (naukowców), zob. np. A.L. Litvin, *The Cheka, Critical Companion to the Russian Revolution 1914–1921* (London 1977), D. Rayfield, *Stalin and His Hangmen: The Tyrant and Those Who Killed for Him* (New York 2004), a nawet w A. M. Плеханов, *ВЧК-ОГПУ 1921–1928* (Moskwa 2003; A. M. Plehanov, *WCzK-OGPU 1921–1928*, Moskwa 2003). Jak napisałem wyżej nie znajdują one potwierdzenia w źródłach. W 2018 r. uczestniczyłem w dyskusji m in. z generałem dr hab. Aleksandrem Zdanowiczem, który jako znający całość dokumentacji archiwalnej Operacji Jarosławiec (Trust) jednoznacznie stwierdził, że w aktach nie ma wzmianki na temat udziału Dżunkowskiego w operacji Trust. Warto również sięgnąć do artykułu А.Ю. Дунаева, Товарищ министра внутренних дел и командир Отдельного корпуса жандармов В.Ф. Джунковский и советские органы государственной безопасности:

мифы и документы [w:] Политическая история России: прошлое и современность Исторические чтения, Выпуск XV «Гороховая, 2» - 2017, Санкт-Петербург 2017, (A.Ju. Dunajewa, *Towaryszcz ministra wnutriennih dieł i komandir Otdielnogo korpusa žandarmow W.F. Džunkowskij i sowietskije organy gosudarstwiennoj biezopasnosti: mify i dokumienty*, [w:] *Politiceskaja istorija Rossii: proszłoje i sowriemiennosć Istoriczeskije cztienija, wypusk XV «Gorohowaia 2» - 2017, Sankt-Pietierburg 2017*). Inny passus (s.147) „(...) a późniejszy jej wojskowy aspekt, Smiersz, za nadzór nad wojskiem.” Co wspólnego WCzK ma ze Smiersz, czyli Głównym Zarządem Kontrwywiadu Smiersz, utworzonym w ramach Ludowego Komisariatu Obrony w kwietniu 1943 r. Te i inne uwagi, które się nasuwają recenzentowi nie umniejszają wartości merytorycznej opracowania. Jako ludzie jesteśmy omylni, a nasze dzieła możemy zawsze doskonalić. Temu służą recenzje. Na przykład celną diagnozą Bolesława Piaseckiego jest jego opinia na temat Gwardii Narodowej (dokładniej Federalnej Służby Wojsk Gwardii Narodowej Federacji Rosyjskiej) (przypis 283, s. 157). FSWGN nie jest przeciwwą dla FSB, jest niczym innym tylko wojskami bezpieczeństwa wewnętrznego plus oddziały policyjne wyspecjalizowane w tłumieniu demonstracji i jednostki antyterrorystyczne. Dysponuje własnymi służbami rozpoznawczymi. Wyprowadzenie wojsk wewnętrznych ze składu MSW doprowadziło do sytuacji, że obecnie ministerstwo jest organem władz państwowych, który śmiało możemy porównywać kompetencyjnie do cywilnych MSW w państwach np. Europy Zachodniej.

Najwięcej uwag nasuwa się recenzentowi w sprawach związanych z redakcją monografii, za które w pierwszym rzędzie odpowiada wydawnictwo. Kwestia, składu, doboru czcionki, jednolitości zapisu przypisów, korekty językowej oraz redakcji tekstu. Dotyczy do również szaty graficznej okładki, która niestety nie jest atrakcyjna, jak na ten tytuł przystało.

Recenzent przypuszcza, że monografia będzie miała wznowienia, dlatego autor powinien zastanowić się nad poprawieniem proporcji poszczególnych części, niezależnie od poprawy wychwyconych usterek merytorycznych. Można by scalić rozdziały od czwartego do szóstego w jeden, a rozdziały dwa i trzy podzielić, każdy na dwie części. W wypadku obecnego rozdziału trzeciego stworzyć rozdział obejmujący części od podrozdziału Agencji do podrozdziału Zdolności i intencje. A pozostałe podrozdziały scalić w rozdział pt. Środki aktywne. Wtedy poprawiłyby się proporcje poszczególnych części monografii, co

znacząco ułatwiłoby odbiór przez czytelnika nasyconego faktami opracowania. Mimo iż obecny rozdział dziewiąty jest swoistym zakończeniem książki, sugerowałbym autorowi dopisanie klasycznego zakończenia, w którym ująłby swoje doświadczenia nad studiowaniem problemu, wskazał niedostatki źródeł oraz zaproponował nowe obszary tematyczne do badań nad problematyką kontrwywiadu. Ostatecznie podczas konferencji naukowej w Akademii Sztuki Wojennej w grudniu br. toczona była dyskusja nad subdyscypliną w naukach o bezpieczeństwie, studiach nad wywiadem. Dlaczego nie można zaproponować drugiej subdyscypliny pod nazwą studia nad wywiadem wewnętrznym.